

Modern Dünyaya Karşı Bir Şii Grubun Konumlanması: Etnografik Bir Analiz

Figen BALAMİR*

Özet

Bu çalışmada Türkiye’de varlık gösteren bir Şii grubun modernlikle ilişki biçimine bazı yönlerden odaklanılmıştır. Araştırmanın temel problemi, bu grubun modern olana yaklaşımının nasıl olduğu çerçevesindedir. Bu amaçla grubun teknolojik aletleri dini bilginin yayılmasında ve inşasında nasıl kullandıkları konusu ele alınmıştır. Ayrıca çalışmayı daha anlaşılır kılaacağı düşünüldüğünden, grubun modern eğitim kurumuna yaklaşımı ve bilimsel verilere karşı tutumlarına da odaklanılmıştır. İlgili literatüre bakıldığında Türkiye’de bu konuyla ilgili müstakil çalışmaların eksikliği göze çarpmıştır. Halbuki Türkiye’de dini grupların modern hayata karşı tutumlarını anlamak, Türkiye gibi çokkültürlü bir toplumun yapısının ve değişim dinamiklerinin anlaşılmasına yardımcı olabilir. Ayrıca tüm İslami grupları yekpare görme yanlılığına engel olabilir. Araştırmadaki veriler 2018-2022 yılları arasında elde edilmiştir. Çalışmada nitel yöntem desenlerinden biri olan etnografi kullanılarak katılımcı gözlem yapılmış, saha notları tutulmuştur. Bu yöntem, küçük ve kapalı gruplar hakkında derinlemesine bilgi elde edilmesine olanak tanıdığından tercih edilmiştir. Çalışma birkaç başlıkta ele alınmıştır. Bu başlıklar altında öncelikle teknoloji konusunda grubun modern araçları oldukça etkin bir şekilde kullanarak dini bilgiye eriştikleri ve onun iletimini sağladıkları gözlemlenmiştir. Modern eğitim kurumlarına karşı olumsuz bir yaklaşımı olmayan grubun, bu eğitim kurumlarının dini bilgi konusundaki eksikliğini ev içi alanda ve vakıftaki etkinliklerle telafi ettikleri görülmüştür. Bu konudaki olumlu tutumlarının aksine modern bilimsel verilere güven noktasında şüphecilik göze çarpmaktadır. Bu çalışmada elde edilen veriler göz önüne alınarak ilgili karşılaştırıldığında Türkiye’de dini yapıların homojen bir tutum içerisinde olmadıkları ve dolayısıyla yapılacak özcu yorumlar konusunda temkinli olunmasının daha sağlıklı olacağı söylenebilir. Diğer taraftan bu çalışmada çok yönlü bileşeni olan modernliğin dinî grupla ilişkisine belli başlıklarda değinilebilmiştir. Yapılacak nitel çalışmalarla bu konunun daha farklı yönlerinin ele alınması ümit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Dini Grup, Şiilik, Nitel yöntem, Etnografi

Positioning of a Shiite Group Towards The Modern World: An Ethnographic Analysis

Abstract

This study focuses on some aspects of the way a Shiite group in Turkey related to modernity. The basic problem of the research is how this group approaches the modern. For this aim, how the group uses technological devices in the spread and construction of religious information is addressed. In addition, as it is thought to make the study more comprehensible, the group's approach to the modern educational institution and their attitudes towards scientific data are also examined. A review of the relevant literature reveals a lack of specific studies on this subject in Turkey. However, understanding the attitudes of religious groups towards modern life in Turkey can help to understand the structure and dynamics of change in a multicultural society such as Turkey. It can also prevent the misconception of seeing all Islamic groups as monolithic. The data in the study were obtained between 2018 and 2022. In the research, participant observation was made using ethnography, one of the qualitative method designs, and field notes were written. This method was preferred as it allows in-depth information to be obtained about small and closed groups. The study was analyzed under several headings. Under these headings, first of all, in terms of technology, it was observed that the group accessed and transmitted religious knowledge by using modern tools quite effectively. The group does not have a negative attitude towards modern educational institutions, and they compensate for the lack of religious knowledge in these educational institutions through activities in the domestic sphere and in the foundation. In contrast to their positive attitudes on this issue, skepticism about trust in modern scientific data is noticeable. Considering the data obtained in this study and comparing the relevant literature, it can be said that religious structures in Turkey do not have a homogeneous attitude and therefore it would be healthier to be cautious about essentialist interpretations. On the other hand, in this study, the relationship of modernity, which has a multifaceted component, with

* Dr. Öğr. Üyesi. İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, İğdır / Türkiye, fibalampir@gmail.com.

ORCID : <https://orcid.org/0000-0001-6448-3177>.

Bu çalışma, yazarın (Figen Balamir) “Gelenek ve Modernlik Arasında Şiilik. Türkiye’de Kültürel ve Sosyal Tezahürler Üzerine Etnografik Bir Araştırma” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Balamir F. (2024). Modern Dünyaya Karşı Bir Şii Grubun Konumlanması: Etnografik Bir Analiz. *Küllüye*, 5(2), 273-286. DOI: 10.48139/aybukulliyeye.1416100

Makale Bilgisi / Article Information

Geliş / Received	Kabul / Accepted	Türü / Type	Sayfa / Page
7 Ocak 2024	15 Mart 2024	Araştırma Makalesi	273-286
7 January 2024	15 March 2024	Research Article	

the religious group could be addressed under certain headings. It is expected that qualitative studies will address different aspects of this issue.

Keywords: Sociology of religion, Religious Group, Shi'ism, Qualitative method, Ethnography

Extended Abstract

Shi'ites are one of the many religious groups in Turkey. Although there is not a clear count of the Shi'ite population in Turkey, it is estimated that there are 1.5 million Shi'ite Muslims. In the West, academic studies on the topic have increased in the area of social sciences since the 1970s. However, academic studies on this subject are not enough in Turkey. However, understanding the attitudes of religious groups towards modern life can help to understand the structure and dynamics of change in a multicultural society like Turkey. It can also prevent the misconception of seeing all Islamic groups as monolithic. We hope to contribute to the literature with this research. This study focuses on the way a Shi'ite group in Ankara interacts with modernity. For this purpose, within the framework of the research problem of how Shi'ites approach the modern, how the research group uses technological devices in the dissemination and construction of religious knowledge is addressed. In addition, the study also focuses on the group's approach to the modern educational institution and their attitudes towards scientific knowledge, as it is thought to make the study more understandable. The research data was collected between 2018 and 2022. In the study, participant observation was made using ethnography, one of the qualitative method designs, and field notes were written.

Ethnography is a design used to collect in-depth information about small groups. With this design, the meaning worlds of the group were tried to be understood by being among the group over a long-term period of time. During this time, "ethnographic interviews" were also conducted, allowing the participants to express themselves. The participants carry out various religious organizations under a foundation active in Ankara. No doubt, Shi'ites in Ankara are not limited to these. Some of them live a secular life, some of them adopt Sunnism and remain away from the Shi'ite faith, while some Shi'ites define themselves as Shi'ites without participating in the activities of this group and characterize the group as "extreme". The research group consists of people of Shi'ite origin who are sensitive to Shi'ite beliefs and practices and Sunni converts to Shi'ism. Women, men and children gather regularly every week in a foundation building in Ankara. In addition, special gatherings are organized to commemorate the birth and death of Imams. Although an Islamic party has been in power for many years, Turkey is a secular country with a prominent Sunni Orthodox faith.

Although many results have been obtained over many years of field research, the most notable result is the dynamic nature of the Shi'ite group and their success in transmitting religious values to their children. The most important factor in achieving this is their attitude towards technology and the modern.

In this article, firstly, the relationship of religious groups in Turkey with modernity in the process of becoming visible from past to present is emphasized; then the organization of Shi'ites in Turkey is described. The field notes obtained as participant observers describe various events organized by the Shi'ite group in the urban environment through technology and communication networks. These activities are important factors that provide the dynamism of the group.

In the study, the relationship of modernity, which has a multifaceted component, with the religious group has been emphasized under certain titles. In the study, the relationship of modernity, which has a multifaceted component, with the religious group was

addressed under certain titles. Under these headings, first of all, it was observed that the group accessed and transmitted religious knowledge by using modern technological tools quite effectively. The group, which does not have a negative attitude towards modern educational institutions, has been observed to compensate for the lack of religious knowledge in these educational institutions through activities in the domestic sphere and in the foundation. In contrast to their positive attitudes on this issue, skepticism about trust in modern scientific data is noticeable. Considering the data obtained in this study and comparing the relevant literature, it can be said that religious structures in Turkey are not in a homogeneous attitude and therefore it would be more appropriate to be cautious about essentialist interpretations. It is hoped that qualitative studies will address different aspects of this issue.

Giriş

Klasik sekülerleşme paradigmasına göre modern toplumda dinin yerini modern kurumlar doldurmuştur (Wilson, 2015, ss. 19-20). Çağdaş kuramcılardan bazılarına göre ise kurumsal dinlerin etkisi zayıflasa bile modern toplumda dinin bireyler üzerindeki etkinliği devam etmektedir. Bu durumu çeşitli şekillerde kavramsallaştıran sosyologlardan biri olan Thomas Luckmann (2006) “görünmeyen din” kavramını kullanmaktadır. Peter Berger (2015) ise modernitenin çoğulculaşmaya neden olduğunu ve ortaya birçok tanrının çıktığını savunmaktadır ((ss. 223-225). Dinî görüşlerin çeşitli olduğu bir ortamda bunların bireyleri etkileme gücü de sınırlı olabilir. Bu durumda dinî görüşlerin piyasaya sunulması, potansiyel alıcılara ulaşması gerekmektedir. Modernleşmeyle beraber tüm dünyada önemli ölçüde değişim meydana geldiği ve dinin de bundan etkilendiği bilinmektedir. Türkiye ise Batı kaynaklı modernleşme pratiğinden farklı deneyim yaşadığından İslam’ın kamusal alandaki görünürlüğü konusu siyasetin gündemini meşgul etmiştir. Bu bağlamda çoğunlukla kent örgütlenmeleri aracılığıyla varlıklarını devam ettiren Türkiye’deki dinî yapılanmalar araştırmacıların ilgi odağında olmuştur. Yapılan çalışmalara bakıldığında Şii Müslümanlarla ilgili çalışmaların yetersiz olduğu görülmüştür. Bu çalışmanın bu konuya katkı sunması ümit edilmektedir.

Bu çalışmada da Ankara’daki bir Şii grubun modern ile ilişki biçimine ve dinî kimliğinin muhafazasında modern araçları nasıl kullandığı üzerine odaklanılmıştır. Çünkü Nancy T. Ammerman’ın (2014) belirttiği gibi dini kimlikler hem özel dini muhitlerde hem de farklı kurumsal bağlamlarda inşa edilen çok katmanlı egzersizlerdir (s. 323). Bu denli kompleks olgular hakkında derinlemesine görüş elde etmek için nitel çalışmalar yapmak uygun olabilir. Nitel yaklaşım desenlerinden birisi olan etnografi ise küçük gruplar hakkında bir keşif yolculuğu olarak tarif edilmektedir. Bu desende araştırma sahasında uzun süre bulunmak gerektiğinden araştırma süresince grup ile yoğun etkileşime girilmiş, her etkinliğe katılım sağlanarak gözlem notları yazılmıştır. Çalışma için seçilen grup, Ankara’da bir vakıf çatısı altında faaliyet göstermektedir. Grup üyelerinden bir kısmını Kars ve Iğdır gibi illerden göç ederek Ankara’ya yerleşen Şii kökenliler ile Sünnilikten vazgeçerek Şiiliği benimseyenlerden oluşmaktadır.

Bu yazıda öncelikle Türkiye’de dini grupların geçmişten günümüze görünür olma sürecinde modernlikle ilişkileri üzerinde durulmuş; ardından Şii’lerin Türkiye yapılanmasından bahsedilmiştir. Araştırma sahasında katılımcı gözlemci olarak elde edilen veriler ışığında Şii grubun kent ortamında teknoloji ve iletişim ağları vasıtasıyla düzenledikleri çeşitli etkinlikler betimlenmiştir. Bu etkinliklerin grubun dinamizmini sağlayan önemli kaynaklar olduğu gözlemlenmiştir.

Genel olarak dinî grupların modern eğitim kurumları konusunda homojen tutumları bulunmamaktadır. Çalışma sahasındaki gözlemlere göre Şîilerin modern eğitim kurumlarına karşı herhangi olumsuz tutum sergilemedikleri, bilakis bu kurumlardan istifade ettikleri görülmüştür. Grubun bilimsel verilere karşı tutumları ise pandemi dönemindeki genel tavırları üzerinden anlaşılmaya çalışılmış ve bu konuda kuşku oldukları gözlemlenmiştir. Sahada sık olarak dile getirilen “Kovid-19 virüsünün Amerika’nın bir tuzağı olduğu” söylemi, buradan yola çıkarak birçok modern veriye karşı kuşku zincirini tetiklemektedir. Grup üyeleri bilimsel verileri tamamen gözardı etmeseler de kuşkuyla yaklaştıkları ve bu konuda dini ideoloji ile harmanlayarak benimsedikleri tespit edilmiştir.

Türkiye’de Modernleşme Din İlişkisi

Türkiye’de ortodoks İslam ile Sufi İslam, 1920’li yıllarda laikleşme reformları çerçevesinde baskı altına alınmıştı. Ancak tarikatlar kolayca yer altına inmiş, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra çok partili hayata geçinceye kadar bu şekilde varlıklarını devam ettirmişlerdir (Özdalga, 1998, s. 46). ABD merkezli yeşil kuşak, ılımlı İslam ve liberal İslam projeleri çerçevesinde dine açılan alan da göz önüne alındığında (Kara, 2016, s.23,24) Marksizm’in boşalttığı alanları dinin doldurduğu görülmektedir. Dünya genelinde görülen dini canlanma bunun göstergelerinden birisidir (Karpas, 2009, s. 106). Ayrıca çok partili hayata geçişte yapılan seçimlerde halk dine karşı müsamahalı bilinen Demokrat Parti’yi iktidara taşımıştır (Turan, 1993, s. 56). Diğer taraftan köyden kente doğru hızlanan göç sonucu kırsalın kültürü de kente taşınmış, din üzerindeki baskının azalması neticesinde dinî canlanma meydana gelmiştir (Sitembölükbaşı, 1995, s. 110). 1980’lerden itibaren meydana gelen toplumsal değişme, dinî değişime de yol açmıştır (Gözaydın, 2009, s. 239). Bu dönemdeki İslamî hareketlilik Batı’yı model alan modernleşme projesinin hem sonucu hem de ona bir tepki olup, aynı zamanda İran İslam Devrimi’nin ortaya çıkardığı bir heyecandan da kaynaklanmaktadır (Atay, 2012, s. 120). Bu canlanmayı halkın gündelik hayatında varlığını sürdüregelen kültürün kente taşınması olarak yorumlayanlar da bulunmaktadır (Zürcher, 2015, s. 280).

Kırdan kente doğru göç ve neoliberal politikaların bireyi önceleyen yönü de göz önüne alındığında geleneksel bağlarından nispeten uzaklaşarak özgürleşen birey George Simmel’in (2009) de ifade ettiği gibi metropolde daha yalnız ve huzursuzdur (s. 318-325). Fulya Atacan’a (1990) göre dini gruplar kentlerdeki bu güvensizlik karşısında bireyin güvenlik ihtiyacını karşılayarak (s. 17) kente kolay adapte olmasını sağlamıştır. Bu noktada karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Bir yandan birey dinî oluşumlardan faydalanırken, diğer taraftan da dinî gruplar varlıklarını sağlayan bireyleri temin etmiş olmaktadır. Kaynak mobilizasyon kuramı olarak literatürde yerini alan bu düşünceye göre dinî gruplar için sadece yeni üye kazanmak yeterli olmayıp, para, mekân, iletişim olanakları ve liderlik yetenekleri gibi faktörler de birer kaynaktır. Dinî gruplar da yeni kaynaklar ve üyeler bulabilmek için dönüşüm geçirerek küresel şartlara uyum sağlamak zorundadırlar (Kirman, 2004). Kent ortamının ekonomik, sosyal ve psikolojik problemleri karşısında bu oluşumların bireye destek olduğu da yadsınamaz. İşlevselci yaklaşımın “bozuk fonksiyon” (Kaçmazoğlu, 2017, s. 407) olarak nitelendirdiği durumlarda ve toplumsal değişimin hızına bağlı olarak toplumsal yapıda bazı fonksiyonlar yerine getirilmeyebilir. Kıray, (2000) bu durumda ortaya çıkan ve toplumsal düzeni sağlayan tampon kurumları “tampon mekanizmalar” kavramı ile tanımlamıştır (ss. 12,90-91). Kentlerdeki dini yapıların işlevlerini bu açıdan değerlendirmek uygun olacaktır.

Daha çok kentsel bir olgu olan çeşitli tarikat veya benzeri dini oluşumların son yıllarda etkinliklerinin ve görünürlüklerinin arttığı da göz önüne alındığında araştırmacıların dikkatlerinin bu yöne çevrilmesi de kaçınılmaz hale gelmektedir. Türkiye’de dinî grupların modern olana karşı tutumları birbirinden farklıdır. Örneğin Alevilik ile ilgili yaptığı çalışmalarıyla bilinen Rıza Yıldırım, (2018) Aleviliğin kentte dönüşüme uğrayarak geleneksel inanç merkezli yapısından uzaklaştığına, geleneksel Alevi bireyin kutsalla kurduğu ilişkinin kent hayatında devam etmeyerek bunun yerine dinsel içeriği geri planda kalan Alevi kimliğinin oluştuğuna dikkat çekmektedir (ss. 84-85). Anlaşıldığı üzere kentleşmeyle beraber dinsel Alevî kimliği ile geleneksel olan arasındaki mesafe artmaktadır. Diğer bir çalışmada ise Sünnî dini grupların din anlayışlarını pekiştirmek için modern olgulara mesafeli olmadıkları görülmektedir (Sözer, 2018). Bunun aksini ortaya çıkaran çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin yakın zamandaki doktora çalışmasında Zehra Ögüt (2022) Nakşibendi Tarikatı’nın bir kolu olan İsmailağa cemaatinin modern olana karşı mesafeli yapısını göz önüne sermiştir Ancak genel olarak Türkiye’de dinî gruplar modern unsurlar aracılığıyla geleneksel bağlarını devam ettirmektedirler. Nitekim bir dini otoriteye bağlanmak ve dünyayı mensubu olduğu grup penceresinden yorumlamak için teknolojik araçlar elverişli imkanlar sunar. Aynur İlyasoğlu’nun (2015) “ayrımcı stratejiler” (s. 47) olarak tanımladığı şekilde modern olana yeni bir yorum getirerek ve kendi modernleşmesini gerçekleştirmek suretiyle bireyin kültürel benliği korunmaktadır. Böylelikle bu tür stratejiler, modern olanın birey üzerindeki tesirini azaltarak gündelik hayatta karşılaştığı bazı sorunlar karşısında bireye konumlanma imkânı tanımaktadır.

Şîî dinî merkezlerin uzağında bulunan Şîîler de sosyal medya, YouTube kanalları, dijital ağlar, WhatsApp vb. gibi online gruplar aracılığıyla dinî kimliklerini sürdürmektedirler. Bu şekilde kendilerini kuşatan Sünnî ve seküler çevreye karşı “alternatif koruma alanları” oluşturmaktadırlar. Benzer bir yapılanma, tarikat tarzı oluşumlarda da bulunmaktadır. Tarikatlar ve Şîî grupların kentlerdeki yapılanma biçimleri ve icra ettikleri fonksiyonlar benzerdir. Aslında Şîî inancı içerisindeki tasavvufî unsurların varlığı bu iki dinî yapının tarihsel olarak da kesiştiğini göstermektedir. Örneğin Mustafa Akman da buna dikkat çekerek “velayet” inancının farklı anlamlar yüklense de her iki oluşumda ortak olduğunu belirtmektedir (Akman, 2022). Bu iki yapılanmanın modern olana karşı yaklaşımlarında ise benzerlik olup olmadığı bu çalışmanın ilerleyen kısımlarında analiz edilecektir.

Sonuç olarak Türkiye’de dinî gruplar genellikle esnek tutumlarından dolayı geçmişten günümüze kadar varlıklarını devam ettirmişlerdir. Günümüzde dernek veya vakıf çatısı altında gerçekleştirdikleri etkinliklerin yanı sıra sosyal medya gibi modern iletişim araçlarının bunda önemli payı bulunmaktadır. Bu çalışmanın kapsamındaki Şîî grup özelinde de bunun geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye’de Şîîler

Dünyadaki Müslüman nüfusunun % 10-12’sinin Şîî olduğu bilinmekle beraber (Onat, 2017, s. 134) Türkiye’de ne kadar Şîî Müslüman’ın yaşadığı ile ilgili kesin bir veri bulunmamaktadır. Bu durumun nedenlerinden birisi Türkiye’de özellikle büyük şehirlerde yaşayan Şîîlerin ayrımcılığa maruz kalmamaları için Şîî olduklarını ifade etmekten kaçınmış olabilecekleri; diğer bir sebep de Moojan Momen’in de (1985) tespit ettiği gibi Şîî ve Alevi ayrımı yapılmaksızın Şîîlerin Alevî olarak nitelendirilmesidir. Buna göre tüm Şîî gruplar Türkiye Müslümanlarının % 15’ini (7 milyon) oluşturmakla

beraber, bunun 1,5 milyonu ortodoks Şîî olan Caferilerden * oluşmaktadır (ss. 271-272). Türkiye’de genellikle Aleviler ile Şîîler aynı gibi algılansa da iki grup arasında Hz. Ali’ye olan vurgu dışında bir benzerlik bulunmamaktadır (Üzüm, 2008, ss. 126-127). Çalışma alanında özellikle Aşura anmalarına Aleviler de katılsa da haftalık toplantılara düzenli olarak katılan sadece iki Alevî kadın olduğu görülmüştür.

Şîîlerin çoğunluğu Kars, Iğdır’da ikamet etmekle beraber, eğitim ve iş olanakları gibi nedenlerle büyük kentlere göç ederek yerleşmişlerdir. Günümüzde kurdukları dernek ve vakıflar aracılığıyla çeşitli dinî etkinlikler gerçekleştirmektedirler. İstanbul’da Zeynebiye ve Kevser grubu olarak iki Şîî kol bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Kevser grubu, özellikle doksanlı yıllardan itibaren Farsça Şîî metinleri Türkçe’ye tercüme etmek için kurulmuş bir yayın evi etrafındaki oluşumdur. Bu gruba Şîî kökenlilerle beraber Sünnilikten ayrılarak Şiiliği benimseyenler de yakın durmaktadırlar. Zeynebiye grubu ise İstanbul Halkalı’da İstanbul’a göç eden Şîîlerin katkılarıyla inşa edilen Zeynebiye Camii etrafında oluşmuş bir gruptur. Her yıl medyaya yansıyan geniş katılımlı kamuya açık alanlarda gerçekleşen Aşura anmalarını bu grup organize etmektedir. Bu iki ayrımın sebebini sorduğumuz molla, iki grup arasında bariz bir farklılık olmadığını ifade etti. Ancak çalışma grubumuzdaki hiçbir üye kendisini “Türkiye Caferîleri Lideri” olarak tanımlayan Zeynebiye Grubu’nun başkanı Selahattin Özgündüz’ü lider olarak kabul etmemektedir.

Ankara’da ise İstanbul’un aksine daha küçük bir Şîî grup bulunmaktadır. Bu grup Kızılay’da bulunan bir vakıf[†] çatısı altında faaliyet göstermektedir. Vakıf’ta her cumartesi akşamı toplanılarak cemaatle kılınan akşam namazının ardından yemek ikramı yapılmakta ve ardından molların o gün için yapacağı konuşma dinlenmektedir. Muharrem ayına özel anma toplantılarının dışında, burada cuma ve bayram namazları da kılınmakta, cemaat üyelerinden birinin vefatı durumunda taziye merasimi de gerçekleştirilmektedir.

Yöntem

Uzun bir süredir dünyada sosyal bilimlerde hâkim olan pozitivist paradigma terk edilerek yerini yorumlamacı ve anlamacı paradigmaya bırakmaya başlamıştır (Akçay vd., 2021, s. 5). Bu paradigmaya göre din gibi çok yönlü bir olgu, sayılara indirgenerek yeterince analiz edilemeyeceğinden nitel yöntemle kapsamlı ve derinlemesine incelenmesi uygundur. Nitekim Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında son yıllarda küçük gruplarla ilgili yapılan nitel araştırmaların arttığı; ancak yeterli olmadığı görülmektedir. Bu çalışmada nitel yaklaşım desenlerinden biri olan etnografi tercih edilmiştir. Çünkü bu Şîî grup gibi kapalı yapılarla araştırmacılar arasında güven ilişkisinin inşa edilerek sahada uzun süre kalınması sağlıklı veri alınması açısından oldukça önemlidir. Diğer yandan dinî grup çalışmalarında etnografik araştırmaların birçok zorluğu da bulunmaktadır (Balamir, 2023). Bu zorlukların bilincinde olarak ve gerekli hazırlıkları yaparak sahaya adım attık. Çünkü bir kültür hakkında derin bir anlayışa varmanın mükemmel yollarından biri olan etnografi (Punch, 2016, s. 155), bir toplumun, grubun veya kültürün yoğun şekilde incelenmesi olup, ‘öteki’ni anlamak amacını taşır (Altuntek, 2009, s. 204). Bu amaçla grubun anlam dünyasına vâkıf olmak için gruba uzun süreli katılım sağlanarak her etkinliğe dâhil olunması gerekmektedir.

* Bu çalışmada katılımcılar kendilerini “Şîî” sözcüğü ile nitelendirmelerinden dolayı Caferî veya İmamî yerine “Şîî” kullanılmıştır.

† Katılımcıların talebi üzerine vakfın ismi saklı tutulmuştur.

Uzun süreye yayılan ve yoğun betimlemeye dayalı olarak yapılan araştırmada grubun etkinliklerine katılarak gözlem yapılmıştır. Bu esnada bir köşeye çekilerek gözlem notları yazmak grubun dikkatini dağıtacağından sahadan ayrıldıktan sonra gözlemler yazıya geçirilmiştir. Etnografik bir araştırmada araştırmacının sahada gördüklerini betimlemesi yeterli olmayıp zaman zaman katılımcıların kendilerini nasıl ifade ettiklerine veya buldukları ortamı nasıl anlamlandırdıklarına bakmak gerekebilir. Corrine Glesne'ye (2020) göre etnografinin esnek yapısından dolayı belirli bir soru listesi hazırlamadan gerektiği zaman sahadaki katılımcılara soru sorulabilir (s. 142). Etnografik mülakat olarak tarif edilen bu tür mülakat, gözlem sırasında araştırmacıların kullandıkları en verimli yoldur (Patton, 2018, s. 342). Bu çalışmada da gözlem sırasında kapalı kalmış bir konuyu veya orada bulunanların düşüncelerini açığa çıkarmak amacıyla gerektiği zaman sorular sorulmuştur.

Yapılandırılmamış bir desen olan etnografide katılımcılarla görüşmeden çok, araştırmacının alana katılması esas olup genellikle informal konuşmalar temel alınmaktadır. En önemli veri toplama aracı ise bizzat araştırmacıdır (Türk & Ekşi, 2017). Serap Gün de (2021) çalışmasında informel görüşmeler yaptığından bahsetmektedir (s. 51). Yapılan çalışmalara bakıldığında ise bu makalede kullanılan yöntemle benzerlik taşıdıkları görülmektedir (Akçaoğlu, 2018; Atay, 2011; Balamir, 2024; Gündüz, 2017; Kükrer, 2017; Lindisfarne, 2001).

Bulgular

Bu çalışmadaki bulguların daha iyi anlaşılması adına araştırma sahasından bahsetmek gerekmektedir.

Araştırma Sahası

2018-2022 yılları arasında yürütülen araştırma için çalışma grubu olarak Ankara'da varlık gösteren bir Şîî grup tercih edilmiştir. Ankara'da Şîîler bu araştırma için seçilen grupla sınırlı değildir. Bazıları Şîî olsa da vakıf toplantılarına katılmayı tercih etmemekle beraber bu tür oluşumları "aşırı" olarak değerlendirmektedir. Bazı Şîîler ise dini inanç ve pratiklerin uzağında bir yaşantı içerisindeyler. Araştırmada Şîî kökenli olup da anma ve ibadetlere düzenli katılanlarla Sünnilikten vazgeçerek Şîîliği benimseyenler gözlemlenmiştir. Grup üyelerini araştırmanın ilerleyen sürecinde ev, piknik ve kafe gibi alanlarla da gözleme imkânı olmuştur. Genellikle 40-50 kişinin katıldığı haftalık toplantılar ise Kızılay'da bulunan vakıf binasında gerçekleşmektedir. İmamların vefat ve doğumu gibi özel günlerde, bunun iki katı katılım olduğundan zaman zaman oturacak yer bulmakta zorlananlar olmaktadır. Muharrem ayındaki anmalarında ise mekân daha kalabalıktır. Muharrem ayının onuncu günündeki Aşura anmasına vakıf dışından da katılanlar olduğundan Keçiören'de bulunan bir konferans salonu kiralanmaktadır.

Türkiye'deki dini gruplar üyelerine yönelik olarak çeşitli dini etkinlikler gerçekleştirmektedirler. Bu yolla dinî bilginin aktarımı ve grup dayanışması sağlanmaktadır. Özellikle genç üyelerin gruba bağlılığını sağlamak ve yeni üye kazanmak için teknolojiden faydalandığı da bilinmektedir. Bu bağlamda Şîîlerin teknolojiye yaklaşımını anlamak önem arz etmektedir.

Teknoloji

Günümüzde dini gruplar, mensuplarını kaybetmemek için eğlence ve boş zaman gibi modern ihtiyaçları da karşılamaktadırlar. Ayrıca çeşitli görsel, işitsel içeriklerle zenginleştirilmiş sosyal medya hesapları dinî içeriklerin etkili bir şekilde yayılmasını sağlamaktadır. Türkiye'de sadece İslamî gruplar değil, Hristiyan gruplar da benzer

araçlarla üyelerini bir arada tutmakta ve yeni üyeler kazanmaktadır. Ayrıca bu gruplar dinî tebliği de bu şekilde gerçekleştirmektedirler (Yılmaz & Balamir, 2023). Şüphesiz teknolojinin fikirlerin yayılmasına katkısı büyük olmuştur. Hatta geçmişte İslam dünyasındaki dinî canlanmada video ve ses kasetleri oldukça etkili olmuştur (Momin, 2012, s. 60,61). Dünya genelinde son yirmi yılda sosyal medya ve internet kullanımının yaygınlaşması, dinî grupların da dikkatini bu yöne çevirmelerini sağlamıştır. Şiiler de bu araçlardan istifade ederek çeşitli sosyal medya hesapları ve internet siteleri aracılığıyla faaliyetlerini takipçilerine ulaştırmaktadırlar. Bunun en bariz örneğine araştırma süresinde ortaya çıkan pandemide şahit olunmuştur. Bu dönemde her türlü toplantı tüm Türkiye’de yasaklandığında Şiiler İstanbul’dan organize edilen ve Türkiye dışından da katılımın yoğun olduğu yüzlerce kişiden oluşan çevrimiçi tefsir, Mehdeviyet (Gaib İmam Mehdi’nin felsefesi), Kur’an dersi gibi programlar yaptılar. Buna ek olarak çevrimiçi Hz. Fatıma’nın doğum ve vefat anması başta olmak üzere diğer imamlarla ilgili anmalar, çocuklara yönelik çeşitli etkinliklerin yanı sıra annelere yönelik seminerler de kadın eğitimciler tarafından verilmiştir. Araştırma süresince bunlara katılımcı gözlemci olarak katılım sağlanmış ve Şiilerin pandemi şartlarına kısa bir süre içerisinde şaşırtıcı şekilde oryantasyon sağladıkları tespit edilmiştir. Pandemi bittikten sonra da bu toplantıların aynı şekilde devam ettiği gözlemlenmiştir. Çalışma sahasındaki Şiiler de bu programlara oldukça ilgi göstermiş ve faydalı bulduklarını belirtmişlerdir. Bu dönemde vakıftaki görevliler de bir YouTube kanalı açarak molla'nın haftalık toplantılarını yayınlamaya başladılar. Ayrıca WhatsApp gruplarından da programın başlama saatiyle ilgili hatırlatmalar yapılarak katılım teşvik edildi. Bu kanal pandemi sonrasında da canlı yayınına devam etti.

Araştırma sahasında teknoloji ve sosyal medya kullanımı yaygın olsa da televizyonda ise genellikle belgesel veya Şiî kanalları takip edilmektedir. Özetle Şiiler teknolojiyi uzak durulması gereken aletler olarak görmeyip dinî bilginin iletimi ve içselleştirilmesinde önemli enstrümanlar olarak kullanılmaktadırlar.

Çoğunluk bir kültürün içerisinde sayıca az olmak, o kültürün sonraki kuşaklara aktarımında birtakım kopmalara sebep olabilir. Kerbela da geçmişten günümüze kadar farklı zaman ve koşullara uyarlanabilen bir sembol olarak Şiî inancının aktarımına hizmet etmektedir. Zira Şiiler, Kerbela olayından kaynağını alan yas geleneğine bağlı olarak inşa edilen kolektif hafızaya sahiptir (Tek, 2019). Bunun günümüze kadar sürmesinde yas geleneğinin önemli bir payı bulunmaktadır. Özellikle Muharrem ayında internet veya televizyondaki çeşitli yas yayınları takip edilmektedir. İmam Hüseyin’in acısını hissetmek için geçmişte kendini zincirle kırbaçlamanın yaygın olduğu bilinmektedir. Günümüzde ise kent ortamında kanlı bir ritüelin olumsuz imajının farkına varan Şiî otoriteler bunun yerine kan bağışını teşvik etmektedirler. Böylelikle hem Aşura ritüeli biçimsel olarak modernize edilerek kent ortamına uygun hale getirilmiş hem de Şiilerle ilgili olumsuz intibanın azaltılması sağlanmıştır.

Katıldığımız bir Aşura anmasında sahnedekilerin gerek konuşma tarzları gerekse Kerbela olayına dair anlattıklarından etkilenen izleyenler hıçkırarak ağladılar. Her şeyin seyirlik bir meta haline geldiği günümüz dünyasında dinî olan da bundan nasibini almaktadır. Ancak Aşura ritüeli tüketilen bir seyirlik gösteri olmayıp, dinî duyguları yoğunlaştıran simgelerle doludur. Aynı şekilde sosyal medyada ve WhatsApp gruplarında sık paylaşılan mersiye ve Aşura ile ilgili video klipler, Şiilerin dinî duygularını daha fazla artırmaktadır. Böylece Şiiler bu dönemlerde kısa süreliğine de olsa dünyevi alandan imamların uhrevî alanına taşınmaktadır. Teknoloji veya iletişim araçları bunu sağlayan en önemli araçlardır. Çünkü başta İran olmak üzere farklı ülkelerdeki Şiiler tarafından

hazırlanan mersiye ve şiirler, her yıl yeni tarzlar ve içeriklerle dinî piyasaya sunulmaktadır.

Bir taraftan Şîî inancının pekişmesine yarayan teknolojinin diğer taraftan olumsuz etkilerin de farkında olan vakıftaki molla, genellikle “*Gerçek mümin, internette ve Facebook’ta geç saatlere kadar yazışmak suretiyle uykusuz kalıp sabah namazını kaçırmamalıdır. Seni o boş işler kurtarmayacak. Namaz kurtaracak.*” şeklinde çeşitli tavsiyelerde bulunmaktadır.

Genel olarak Şîîlerin teknoloji ve modern olanla ilişkisi, Tayfun Atay’ın (2011) da vurguladığı gibi içerisinde yaşanan hâkim toplumsal ilişki ve süreçlerden tamamen çekilme noktasına varmayarak (s. 188), sosyal hayata onları adapte edecek şekildedir. Onların medya ve iletişim araçlarına bakışı bir erkek katılımcının görüşüne paraleldir: “*Netflix’teki diziler ve Türk dizileri kesinlikle izlenmemeli. TRT dâhil belgesel kanalları da evrim teorisini savunan yayınlar yapıyor. Bu yayının çoğu zaten yabancı yapımlar olduğu için subliminal mesajlar veriyor. Örneğin bir hayvan için diyor ki kanal “bir hayvan hem suda hem karada yaşayacak şekilde kendini geliştirdi.” ...Belgesellerin çoğu yaratılışı reddediyor.*”

Bireyi ait olduğu geleneksel kültürün içerisinden çıkarıp kitle kültürünün içine dahil ederek onun yalnızlaşmasına sebep olan modernliğe (Touraine, 2002, s. 109) karşı bir nevi liman olan bu dinî örgütlenme sayesinde Şîîler korunaklı alanda bulunmaktadır. Her ne kadar Mehmet Latif Çevik’in (2023) de belirttiği gibi Türk toplumunun genel olarak kolektiviteye eğilimli olduğu ve bireyselliğin yaygın olmadığı savunulsa da günümüzde dinsel bireycilik gittikçe tercih edilmektedir. Çalışma alanımızda ise bireycilik yerine bir arada olmak teşvik edilmektedir. De Certeau’nun tarif ettiği “*Herkesin diğerinin kurdu olduğu göçebe kalabalığı*” (Certeau vd., 2009, s. 178) olan kent ortamının ve modern aletlerin çeldiriciliğine karşı temkinli olmak konusunda molla Şîîleri devamlı uyarmaktadır.

Özetle Şîîler kent ortamında hem kolektif eğilime sahip bir şekilde modern araçlarla dinî bilginin yayılmasını ve yeniden inşasını sağlamaktadırlar. Bu araçların siyasi veya ideolojik amaçla değil, daha çok dini duyguların köpürtülmesi ve diri tutulması amacıyla kullanıldığı gözlemlenmiştir. Şîî grubun modern eğitim kurumlarına yaklaşımına bakmamız konumuz açısından önemli bir açılım sağlayacaktır. Zira eğitim kurumları ideolojik ve kültürel olarak istenilen vatandaş tipini yetiştirmeye hizmet eden önemli ayaklardan biridir.

Modern Eğitim Kurumlarına Bakış

Türkiye’deki dinî grupların modern eğitim kurumlarına yaklaşımı konusunda ortak görüşleri bulunmamaktadır. Çünkü bu grupların benimsedikleri dini ve ideolojileri birbirinden farklıdır. Bu da eğitime bakışlarını etkileyen bir faktördür. Genel olarak genç üyeler dini gruplar için önemlidir. Çünkü gençlerin dinamik ve esnek yapısı grubun devamının garantisi olarak algılanır. Ayrıca gençler yeni tarzların ve değişimlerin yaratılması konusunda da gruba fayda sağlayabilir. Nitekim Roof’un (2012) belirttiği gibi genç kuşaklar, “*Yeni kurumsal formların ve topluluk tiplerinin ortaya çıkmasını sağlayan kültürel gruplardır. Yani sıra, onlar, dinin daha çeşitli şekillerde yapılanmasının ve çok-kültürlülük anlamında daha çoğulcu hale gelmesinin bir başka kaynağıdır.*” (ss. 60-61). Bu nedenle dinî gruplar gençlerin eğitimine önem vermektedirler.

Her ne kadar Türkiye’de resmî dini otorite olarak Diyanet İşleri Başkanlığı olsa da Mardin’in (2007) da vurguladığı gibi İslam aslında ailelerin çocuklarına öğrettiği İslam’dır. Bu da resmî İslam’dan farklıdır (s. 62). Çünkü Diyanet, Sünnî İslamî çizgide

konumlanarak Alevî ve Şîî inananlara hitap etmemektedir. Bu nedenle Şîîler de hem okullarda Milli Eğitim Bakanlığı müfredatına göre belirlenen din eğitimi veya Diyanet'in İslam anlayışını değil, alternatif olarak kendi dinî anlayış ve pratiklerini çocuklarına aktarmaktadırlar. Günümüzde ailenin tek başına bir kültürü çocuklara aktarma işlevi büyük oranda azalsa da (Jourdain ve Naulin, 2016, s. 66) kentlerdeki dinî gruplar bu konuda bazı işlevleri yerine getirmektedir. Şîî aileler çocuklarını devlet okullarına göndermekte bir sakınca görmemektedirler. Vakıfta okul çağında olan tüm çocuklar eğitimlerine devam etmektedirler. Üniversite eğitimi almayan herhangi bir genç bulunmamaktadır. Bu konuda çocukları başta molla olmak üzere aileleri de desteklemektedir. Çocuklarının din eğitimini kendileri üstlenen aileler, formel eğitimde ise devlet okullarını tercih etmektedirler.

Katıldığımız dokuz yaşındaki bir kız çocuğunun baş örtme merasimindeki gözlemlerimize göre modern eğitim kurumlarına ek olarak din eğitimini de aileler özel ev içi alanda veya vakıfta vermektedirler. Kız çocuğunun annesinin anlattığına göre küçük yaşlardan itibaren çocuğa belirli aralıklarla başın örtülmesi gerektiği telkin edilmektedir. Bu şekilde başlayan süreç, ergenlikten bir iki yıl önce yaklaşık dokuz yaşına tekabül eden zamanda tesettüre girme ile tamamlanmaktadır. Araştırma başlangıcında başını örtmeyen sadece üç kız bulunmaktaydı. Bunlardan ikisi sonradan başını örttü. Küçük yaşta başörtüsü ile okula devam eden bu çocukların aileleri okul ortamında herhangi bir tepki almadıklarını ifade etmişlerdir.

Gençler ise ailelerinden bağımsız hareket etmeyerek tercihlerini ailelerinin belirledikleri sınırlar içerisinde gerçekleştirmektedirler. Aileler de çocuklarını okul ortamında özgür bırakmak yerine kendi değerleri içerisinde tutmaya çalışmaktadırlar. Şîî çocukların ailelerine kıyasla Sünnî akranlarıyla daha fazla temas halinde olmaları, aynı zamanda onların şehir kültürüne de daha kolay uyum sağlamalarına sebep olmaktadır. Şîî gençlerin gerek giyim tarzları gerekse kullandıkları sosyal medya ve internet alışkanlıkları açısından Sünnî muhafazakâr gençlerden bariz farkları yoktur. Ancak azınlık olmalarına rağmen onların Şîî değerlere oldukça bağlı oldukları gözlemlenmiştir. Bunda önemli bir etken de onları Şîî kutsal mekânlara ziyareti teşvik eden ailelerdir. Ayrıca iletişim araçları ve sosyal medya aracılığıyla Şîî değerlere yoğun olarak maruz kalan genç kuşağın modern eğitim kurumlarına devam etmesinde aileler olumsuz bir yön görmemektedirler.

Sonuç olarak gözlem verilerimize göre Şîîler vakıf ve ev içi alanda dinî açıdan çocuklarını desteklediklerinden dolayı okulun “deforme” edici bir etkisi olduğunu düşünmemektedirler. Eğitim kurumlarına karşı bu açık bakışa karşın bilimsel verilere karşı güvensizlik duymaları dikkate değerdir. Aşağıdaki analiz konuyla ilgilidir.

Bilime Karşı Kuşku ve Eleştirel Tutum

Araştırma sürecinin bir kısmı pandemi koşullarında gerçekleştiğinden grubun bilimsel bilgiye yaklaşımları daha açık ortaya çıkmıştır. Gruptaki Şîîlerden bir kısmı Kovid virüsünün Allah'tan gelen musibet olduğunu düşünmektedir. Onlar aşy yaptırmayı tercih etmeyerek bilimsel verilere karşı temkinli yaklaşmaktadırlar. Örnek olarak bir katılımcının görüşüne yer verilmiştir:

Modern bilimin verilerine güvenmiyorum. Deneye dayandığı için yanılma payı vardır. Çünkü düne kadar üç litre su için diyorlardı. Ama şimdi bunu reddediyor bilim. Bir zamanlar zeytinyağı zararlı diyordu, şimdi faydalı. O zamanlar ayçiçek yağı, margarin yedirmek için böyle yapmışlardı. Kovid-19 için bile önce “insandan insana geçmiyor” dediler. Daha sonra ise “yok geçiyor”

dediler. Bilim deneye dayandığı için başka deneyle bugünkü bilgilerin tersini söyleyebilir bilim. Ama Allah'ın ilahi kanunlarının ve ilminin hata payı yok.

Yukarıdaki sözlerin sahibinin elinde son model bir telefon duruyordu. Genç bir kadın da bilim ve teknolojiye şüpheyle yaklaşmaktadır: “*Kovid dolayısıyla insanların kişisel verilerinin ele geçirilip devletler tarafından insanların kontrol edileceğini düşünüyorum. Zaten her şeyimizi sosyal medya veya çeşitli teknolojik araçlarla ele geçirmişler.*”

Başlangıçta Kovid-19'u ciddiye almayarak bunun Amerika'nın İran'a karşı uyguladığı bir boyun eğdirme aracı olduğunu ve böyle bir virüsün gerçekte var olmadığını düşünen Şiiler, zamanla Kovid'e bağlı ölümler arttıkça endişelenmeye başladılar. Bir süre sonra Türkiye'de gerçek hasta ve ölüm sayıları konusunda spekülasyonlar yapıldı. Bunun üzerine gruptan bazıları virüs bahanesiyle insanların yaşam şekillerinin, tüketim alışkanlıklarının da değiştirileceğini, bireyin etkisizleştirilerek genel sisteme uyumlu hale getirileceğini savunmaya başladı.

Dinin bireyleri kadere yönlendirdiği şeklindeki görüşün tersine, Şiî grupta sorgulama, eleştirme ve şüphecilik tavrı dikkat çekmektedir. Virüsü, Allah'ın insanları imtihan etmek için gönderdiğini düşünmek daha çok pasif ve kadere bir duruşu çağrıştırırken; insan eliyle bireyleri etkisizleştirmek, bu sayede daha kolay manipüle etmek amacıyla üretildiğini düşünmek ise sorgulamayı, şüpheciliği gerektirmektedir. Yaklaşık bir yıl sonra birçok katılımcı hastanede tedavi altına alındı; birçok kişi ve yakınları hasta oldu veya vefat etti. Buna rağmen aşı ve hastalık konusunda şüphe duyulmaya devam edildi. Türkiye'de pandeminin başlarındaki bilgi kirliliğinin de etkisiyle ve Şiî grubun mezhepsel yakınlığından dolayı da İran kaynaklı bilgilere itibar ettikleri gözlemlenmiştir. Virüsün Amerika kaynaklı olduğunu düşünmek, aşı konusundaki şüpheler, maske takmayı çoğu Şiînin reddetmesi, bazı hastaların hastanede tedavi süresince verilen ilaçları kullanmadıklarını söylemeleri bilimsel olana karşı şüphe duyduklarını göstermektedir.

Çalışma grubunun, modern bilime yaklaşımı bilim-din çatışması ile ilgili olmayıp, daha çok internet aracılığıyla bilgiye erişimin kolaylığıyla alakalı olabilir. Zira internet bir çok açıdan bilgiyi demokratikleştirmektedir. Bu sayede bilim insanların otoritesi sorgulanır olmuştur. Aynı durum dinî bilgiye ulaşım konusunda da geçerlidir. Bunun en bariz örneği, Şiîlerin İran ve Irak'ta bulunan taklit mercilerine kolaylıkla ulaşabilmeleridir. Onlar internet aracılığıyla taklit mercîne elektronik postayla her türlü soru ve sorunlarını iletmektedirler. Çok kısa bir süre sonra kendilerine oradan dönüş sağlanmaktadır. Buna birçok kez gözlem sırasında şahit olunmuştur.

Sonuç

Bu çalışmada Ankara'daki Şiî bir grubun modern olana karşı tutumları bazı başlıklar altında incelenmiştir. Araştırmada bu grubun modern olana yaklaşımının nasıl olduğu probleminden hareketle teknolojik aletleri dinî bilginin yayılması ve inşasında kullanmalarına, modern eğitim kurumlarına yaklaşımlarına ve bilimsel verilere karşı tutumlarına odaklanılmıştır. Araştırmada nitel yaklaşım desenlerinden biri olan etnografi ile grup arasında uzun süre bulunularak katılımcı gözlem yapılmıştır. Etnografik desen, küçük gruplarla ilgili kapsamlı görüş elde etmek için elverişli olduğu için tercih edilmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgular şunlardır: Türkiye'deki birçok dinî gruptan birisi olan Şiîler teknolojik aletleri oldukça işlevsel kullanmaktadırlar. Sosyal medya, dijital ağlar ve birtakım mobil uygulamaları pandemi döneminde oldukça kısa bir zaman içerisinde kullanarak dini eğitim faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca kolektif bir kimliğe sahip olan Şiîler hem bu ağlar sayesinde çeşitli bilgi ve içerikler paylaşmakta hem de vakıf

çatısı altında yapılan haftalık toplantılara katılmaktadırlar. Bu da dinin azınlık halindeki bireyler için bir araya gelme ve etkileşimde bulunmada araç olabildiğine dair bir göstergedir.

Modern eğitim kurumlarını Şîi kültüre karşı tehdit unsuru olarak görmeyen grup üyeleri özel alanlarında veya vakıfta dini değerlerini çocuk ve gençlere aktarmaktadırlar. Bu da Türkiye’de bazı dinî grupların modern eğitim kurumlarına karşı mesafeli duruşunun tersine bir sonucu işaret etmektedir. Bilimsel verilere karşı kuşku ve eleştirel yaklaşıma sahip grup üyelerinin bu tutumu ideolojik olabileceği gibi, bilginin demokratik yapısıyla da alakalıdır. Zira günümüzde modern araçlar sayesinde her türlü bilgi sorgulanmaya müsait hale gelmiştir.

Dünyadaki birçok dini grupta olduğu gibi çalışma grubu olan Şiiiler de modern olanı dini bilginin korunması, yayılması ve yeniden inşasında kullanmaktadır. İran ve çevresindeki kutsal mekânların uzağındaki bireyler için teknoloji o merkezlerle bağ kurmanın en etkili yoludur. Diğer taraftan kent hayatının yapısı göz önüne alındığında geleneksel bağlarından uzaklaşan birey için kentte yeni ilişkiler ağı oluşturmak ve arkadaşlık ilişkileri kurmak gibi imkânları sağladığından dinî gruplar önemli işlevlere sahiptir. Bunun bilincinde olarak günümüzde dini gruplar hem fikirlerini başkalarına yaymak hem de kendi üyelerini bir arada tutmak için teknolojiyi kullanmaktadırlar.

Bu çalışmadaki veriler göz önüne alındığında nitel yaklaşım kullanılarak küçük grupların yapısının analiz edilmesinin Türkiye gibi çokkültürlü toplumlarda ne denli önemli olduğu anlaşılmaktadır. Araştırma bu konudaki boşluğa dikkat çekmesi açısından önemlidir. Ayrıca çok boyutlu bir durum olan din-modernleşme ilişkisinin bu yazıda ancak birkaç başlıkla ele alınması, bu konuda yapılacak çalışmaları teşvik girişimi olarak görülmelidir.

Kaynakça

Akçaoğlu, A. (2018). *Zarif ve dinen makbul: Muhafazakâr orta-üst sınıf habitusu*. İletişim Yayınları.

Akçay, S., Adıgüzel, İ. B., & Gürbüz, E. B. (Eds.), (2021). Sosyal hizmet araştırması yapmak: Bir yolculuğun inşası. *Araştırma yolculuğundan yansımalar: Sosyal hizmet araştırmalarında saha deneyimleri* içinde (2. Basım, ss. 1-35). Nobel Yayıncılık.

Akman, M. (2022). Mahiyet ve münasebet perspektifinden imâmet-velâyet. *Journal of Islamic Research*, 33(3), 911-933.

Altuntek, N. S. (2009). *Yerli'nin bakışı: Etnografya: Kuram ve yöntem*. Ütopya Yayınları.

Ammerman, N. T. (2014). Dini kimlikler ve dini kurumlar. M. Dillon (Ed.), *Din sosyolojisi el kitabı*. Çev. H. Arslan. (ss. 299-225). Paradigma Yayınları.

Atacan, F. (1990). *Sosyal değişme ve tarikat: Cerrahiler*. Hil Yayınları.

Atay, T. (2011). *Batı'da bir nakşî cemaati: Şeyh Nazım Kıbrısî örneği* (2.Basım). Berfin Yayınları.

Atay, T. (2012). *Din hayattan çıkar: Antropolojik denemeler*. İletişim Yayınları.

Balamir, F. (2023). Bir nitel yaklaşım deseni olarak etnografi. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 17(34), 38-53. <http://dx.doi.org/10.29228/tbd.2007.68955>

Balamir, F. (2024). Anlam arayışında bir yol: Alfa çalışma programı üzerine etnografik bir inceleme. *Nitel Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 49-74. <https://doi.org/10.47105/nsb.1419748>

Berger, P. L. (2015). Sekülerleşme yanlışlandı. M. A. Kirman, İ. Çapcıoğlu (Eds.), *Sekülerleşme klasik ve çağdaş yaklaşımlar içinde* Çev. M. Ali Kirman. (ss. 223-234). Otto Yayıncılık.

Certeau, M. D., Giard, L., & Mayol, P. (2009). *Gündelik hayatın keşfi II: Konut, mutfak işleri*. Çev. Ç. Eroğlu, E. Ataçay. (C. 2). Dost Kitabevi.

Çevik, M. L. (2023). Etnisite-din ilişkisi: Kürtlerde dinsel bireycilik. *The Journal of Mesopotamian Studies*, 8(1), 63-92. <https://doi.org/10.35859/jms.2023.1265115>

Glesne, C. (2020). *Nitel araştırmaya giriş*. Çev. A. Ersoy, P. Yalçınoğlu. (6. Basım). Anı Yayınları.

Gözaydın, İ. (2009). *Diyanet: Türkiye Cumhuriyeti'nde dinin tanzimi*. İletişim Yayınları.

Gün, S. (2021). Sahayı deneyimlemek: "Çingene/roman mahallesi'nde bir "gacı". S. Akçay, İ. B. Adıgüzel, E. B. Gürbüz (Eds.), *Araştırma yolculuğundan yansımalar: sosyal hizmet araştırmalarında saha deneyimleri içinde* (2. Basım, ss. 37-70). Nobel Yayıncılık.

Gündüz, N. S. (2017). *Mahallenin delisi*. İletişim Yayınları.

İlyasoğlu, A. (2015). *Örtülü kimlik: İslamcı kadın kimliğinin oluşum öğeleri* (5. Basım). Metis Yayınları.

Jourdain, A., & Naulin, S. (2016). *Pierre Bourdieu'nün kuramı ve sosyolojik kullanımları*. Çev. Ö. Elitez. İletişim Yayınları.

Kaçmazoğlu, H. B. (2017). Mübeccel Kıray'ın sosyolojik görüşleri üzerine. *Sosyoloji Konferansları*, 1(55), 385-412. <https://doi.org/DOI: 10.18368/iusoskon.328265>

Kara, İ. (2016). *Cumhuriyet Türkiyesi'nde bir mesele olarak islam* (7. Baskı, C. 1). Dergah Yayınları.

Karpat, K. H. (2009). *Osmanlı'dan günümüze kimlik ve ideoloji* (3. Basım). Timaş Yayınları.

Kıray, M. B. (2000). *Ereğli: Ağır sanayiden önce bir sahil kasabası* (3. Basım.). Bağlam Yayınları.

Kirman, M. A. (2004). Türkiye'de toplumsal değişme ve yeni dini cemaatler. *Muhafazkâr Düşünce Dergisi*, 1(2), 61-77.

Kükreler, M. (2017). *Şehirde bir kovalamacı hikayesi: Dilenci zabıta ilişkisi ve performans üzerine etnografik bir çalışma*. Herdem Kitap.

Lindisfarne, N. (2001). *Elhamdülillah laikiz: Cinsiyet, İslam ve Türk cumhuriyetçiliği* Çev. S. Somuncuoğlu. İletişim Yayınları.

Luckmann, T. (2016). *Görünmeyen din: Modern toplumda din sorunu*. Çev. A. Coşkun, F. Aydın, O. Coşkun. (2. Basım). Rağbet Yayınları.

Mardin, Ş. (2007). *Din ve ideoloji*. (15. Basım). İletişim Yayınları.

Momen, M. (1985). *An introduction to Shi' i Islam*. Yale University Press.

Momin, A. R. (2012). Çoğulculuk ve çokkültürcülük: İslami bir bakış açısı. Çev. B. B. Okutan, A. Coşkun. *Küreselleşme çokkültürlülük ve İslam: Din sosyolojisi ve antropolojisi yazıları* içinde, Rağbet Yayınları.

Onat, H. (2017). *Emevi devri Şii hareketleri ve günümüz şiiliği*. (3. Basım). Endülüs Yayınları.

Öğüt, Z. (2022). *Sosyolojik bağlamda İsmailağa cemaati*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdalga, E. (1998). *Modern Türkiye’de örtünme sorunu, resmi laiklik ve popüler İslam*. Çev. Y. Alogan. Sarmal Yayınevi.

Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. Çev. M. Bütün, S. B. Demir. (2. Basım). Pegem Akademi Yayınları.

Punch, K. F. (2016). *Sosyal araştırmalara giriş: Nicel ve nitel yaklaşımlar*. Çev. D. Bayrak, H. B. Aslan, Z. Akyüz. (4. Basım). Siyasal Yayınları.

Roof, W. C. (2012). Kuşaklar ve din. Peter B. Clarke (Ed.), Çev. S. Yılmaz, A. Fidan. *Din Sosyolojisi. Çağdaş Gelişmeler* içinde (s. 37-65). İmge Yayınevi.

Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür*. Çev.T. Birkan. Metis Yayınları.

Sitembölükbaşı, Ş. (1995). *Türkiye’de İslam’ın yeniden inkişafı: (1950-1960)*. TDV Yayınları.

Sözer, S. (2018). *Modernleşme sürecinde geleneksel dinî gruplar: “İskenderpaşa Cemaati” Örneği*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tek, A. (2019). Kolektif bellekte kırılma ve yeniden inşa olarak kerbela yası. *Monograf*, 11, 10-39.

Touraine, A. (2002). *Modernliğin eleştirisi*. Çev. H. Tufan. (4. Basım). Yapı Kredi Yayınları.

Turan, İ. (1993). Türkiye’de din siyasal kültür. Richard Tapper (Ed.), *Çağdaş Türkiye’de İslam: Din, siyaset, edebiyat ve laik devlet* içinde (s. 39-69). Sarmal Yayınları.

Türk, T., & Ekşi, H. (2017). *Nitel desenler: Etnografya*. Edam Yayınları.

Üzüm, İ. (2008). *Tarihsel ve kültürel boyutlarıyla Alevilik*. (5. Basım). TDV Yayınları.

Wilson, B. (2015). Sekülerleşme. İ. Çapcıoğlu, M. Ali Kirman (Eds.). Çev. A. Bayer. *Sekülerleşme: Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar* içinde (s. 9-24). Otto Yayıncılık.

Yıldırım, R. (2018). *Geleneksel alevilik: inanç, ibadet, kurumlar, toplumsal yapı ve kolektif bellek* (2.Basım.). İletişim Yayınları.

Yılmaz, S., & Balamir, F. (2023). Din değiştirme fenomeni: Ankara’da bir protestan kilisesi bağlamında hristiyanlığa geçişin sosyolojik izdüşümleri. *Dini Araştırmalar*, 26(65), 459-489. <https://doi.org/10.15745/da.1376232>

Zürcher, E. J. (2015). *Modernleşen Türkiye’nin tarihi*. Çev. Y. Soner. (31. Basım). İletişim Yayınları.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.